

Strafrechtshervorming in panoptisch perspectief

Terugblikken naar de oorsprong

Niemand heeft nood aan enige definitie om te weten wat straffen is. Doorgaans hebben mensen verstand van straffen. Zij kennen er wat van, zelfs van bestraft worden. De meesten zijn ermee vertrouwd geraakt van jongs af, in het familieleven, op school en in de buurt, en later naar aanleiding van incidenten in het beroepsmidden of verenigingskringen.

Alhoewel het straffen en bestraft worden een zekere mate van vermijdbaarheid hebben, kan de confrontatie ermee nooit helemaal ontlopen worden met behulp van een stoere wilsbeslissing alleen, evenmin als men slecht weer of een verkoudheid door energiek protest zou kunnen afwenden.

Enige bedrevenheid in het wisselend bestraffingspel van hamer en aambeeld om beurten, is dan ook aan te bevelen. Volstreekte onmacht om met zijn eigen bestraffingsbehoeften of met die van anderen om te gaan houdt immers het risico in van ontsporing; zij kan een kettingreactie uitlokken van stoot en wederstoot tot enkel nog puin rest.

Daarom moet er strafrecht zijn: recht dat ongebreidelde strafacties en de reacties hierop aan banden legt; dat strafimpulsen tempert en de hitte ervan afkoelt; dat de strafrituelen, in de mate dat ze niet ontweken kunnen worden, aan strenge scenario's bindt. Mocht een dergelijk strafrecht niet bestaan, dan moest het meteen uitgevonden worden.

Als wij gezaghebbende rechtshistorici mogen geloven, dan zou dit trouwens de oorspronkelijke identiteit geweest zijn van het strafrecht in zijn embryonaal bestaan: een werktuig tot beheersing van de excessen en de dysfunctionaliteit van het straffen als cultuurantropologisch gegeven. Strafrecht is het gareel waarmee het straffen wordt ingetoomd. Strafrecht beteugelt het straffen. Reeds de oude *talio-wet*, neergelegd in het bloederige adagium 'oog om oog, tand om tand', belemmert strafacties méér dan dat zij die toelaat. Wie één tand wordt uitgeslagen, mag zijn aanrander hoogstens hetzelfde aandoen, maar moet overigens diens gebit intact laten.

Van vroeger tot nu

Dit rudimentair primitieve strafrecht is een eerste steen geweest van een constructie die in de loop van de tijden, eeuw na eeuw, uitgebouwd werd tot een gigantisch complex. Het huidig strafrecht is een nauwelijks te overzien labyrint, dat bemand wordt door duizenden functionarissen, die onderling zeer uiteenlopende taken hebben en de meest diverse, aan het ambt eigen dialecten spreken.

De vergelijking met de toren van Babel en bijhorende spraakverwarring gaat bijna op. Zonder op enige tegenspraak te stuiten kan niemand nog precies

formuleren waartoe dit alles dient. Illustratief hiervoor is dat W.H. Nagel, zich beperkend tot de vrijheidsstraf — een klein onderdeel van het geheel — met boekhoudkundige zorgvuldigheid niet minder dan zeventig manifeste of latente functies ervan kon registreren.¹

Dat bij deze stand van zaken gedacht wordt aan een *strafrechtshervorming* is hoegenaamd niet verrassend. Wie knoopt nog welke touwtjes aan elkaar vast? Het strafrecht en de strafrechtspleging zijn zo ingewikkeld geworden, dat ze dreigen vast te lopen in de eigen radertjes.

Van nu en straks

Wie om den brode — en omwille van zoveel andere, soms duistere motieven — dagelijks op een zogenaamd wetenschappelijke wijze met strafrecht bezig is, wordt dan ook herhaaldelijk geconfronteerd met de vraag: wat kunnen wij van de strafrechtshervorming verwachten?

Deze vraag brengt — mij althans — steeds weer in verwarring. Spontaan zou ik geneigd zijn in alle eerlijkheid toe te geven, dat ik daar werkelijk geen idee van heb. En ik zou het nog menen ook. Maar een dergelijke bekentenis van onwetendheid, hoe oprecht ook bedoeld, maakt geen schijn van kans om ernstig genomen te worden. Een verwijzing naar het voorbeeld van Socrates, om een principieel besef van de eigen onwetendheid voor wijsheid te doen doorgaan, zou daaraan vermoedelijk niets verhelpen. Wijsgerig geschoolden zouden daarin enkel een versleten dooddoener herkennen, en op anderen zou dit niet de minste indruk maken. Een belijdenis van onwetendheid zou ofwel verbijstering teweegbrengen over deze onbegrijpelijke ondeskundigheid, ofwel beschouwd worden als een misplaatste onverschilligheid ten aanzien van de vraagsteller. Wie wat hem nog rest aan goede reputatie niet naar de bliksem wil helpen, zal een en ander natuurlijk trachten te vermijden.

Men zou eventueel het mogelijk gezichtsverlies, voortvloeiend uit het onvermogen om op de gestelde vraag een antwoord te geven, in winst kunnen omzetten door te suggereren dat de vraag slecht gesteld is. Doch deze truc kan hoogstens een vervluchtigende ontsnappingsroes opwekken; de kater komt nadien. Er bestaan geen slechte vragen. De enige uitweg om uit de impasse te geraken is om de vraag onaangeroerd te laten, en als ze niet beantwoord kan worden, te verklaren waarom.

Het probleempunt is namelijk dat op de vraag, wat wij van de strafrechtshervorming kunnen verwachten, weliswaar enig antwoord gegeven kan worden, doch dat dit antwoord mij niet voldoet. Men kan immers, bij wijze van antwoord, het verhaal vertellen van de inspanningen die sinds 1976 gedaan werden om een nieuw Wetboek van Strafrecht tot stand te brengen, en van de voorlopige resultaten waartoe deze inspanningen hebben geleid: met name het Voorontwerp van Strafwetboek, dat begin 1986 door de Koninklijke Commissaris voor de hervorming van het Strafwetboek aan het publiek werd voorgesteld, en dat thans door een bijzondere commissie van eminente strafrechtsspecialisten, onder leiding van de Minister van Justitie, opnieuw wordt bewerkt.

---

1. NAGEL, W.H., *De functies van de vrijheidsstraf*, Samsom, Alphen aan den Rijn, 1977.

Wie als antwoord op de vraag, met dit verhaal genoeg neemt, het moge nog als toemaatje een prognose bevatten van de vermoedelijke afloop van deze juridische werkzaamheden, neemt eigenlijk genoeg met het feit dat de strafrechtshervorming van straks, een aangelegenheid is waar hij buiten staat en waaraan hij vreemd is. In het licht van de vaststelling, dat de strafrechtshervorming tot op heden toevertrouwd is geweest aan juridische deskundigen, is het stellen zelf van de vraag, wat wij van de strafrechtshervorming kunnen verwachten, in feite een capitulatie voor de opgave om aan het proces van strafrechtshervorming te participeren, en een berusting in de omstandigheid dat dit aan hooggekwalificeerde juristen wordt voorbehouden. Door het stellen van deze vraag nestelt men zich in een passieve houding: de strafrechtshervorming wordt daardoor gedefinieerd als iets wat wij van anderen te verwachten hebben, iets waar wij naar uitzien als iets dan op ons afkomt en dat ons overkomt.

Het gesignaleerde onvermogen om op de gestelde vraag een antwoord te geven, komt – wat mij betreft – voort uit de weerstand om een strafrechtshervorming te incasseren, die niet het resultaat is van een samenspraak tussen al diegenen die bij de strafrechtsbedeling zijn betrokken, en die hun ervaringen en probleemduidingen in de discussie over de strafrechtshervorming zouden willen inbrengen, mochten zij daartoe de kans hebben.

Uitkijken naar 16 mei 1987

De weigering om de strafrechtshervorming restloos en onvoorwaardelijk over te laten aan een exclusieve equipe van gezaghebbende penalisten, kadert harmonisch in de filosofie die aan de oprichting van dit tijdschrift ten grondslag lag. In het eerste editoriaal, waarin de redenen van de oprichting en de doelstellingen van dit tijdschrift werden toegelicht, luidde het belangrijkste leidmotief als volgt: 'er kan van een fundamentele hervorming slechts sprake zijn, op voorwaarde dat het tot dusver ongebruikte en gemarginaliseerde potentieel van denkbeelden, informaties en ervaringen betreffende de strafrechtsbedeling aan bod gebracht en gevaloriseerd wordt'.²

Het tijdschrift werd in dat perspectief gezien als een instrument om een forum te scheppen waarop alle denkbeelden, informaties en ervaringen die significant zijn voor de kwaliteit van de strafrechtsbedeling, aan bod gebracht en ten nutte gemaakt kunnen worden voor de strafrechtshervorming.

Dit is de achtergrond waartegen de betekenis oplicht van de studiedag over strafrechtshervorming die door *Panopticon* geprogrammeerd werd voor 16 mei 1987, samen met het Verbond van Magistraten van Eerste Aanleg. Eenieder die begaan is met de kwaliteit van de strafrechtspleging en de forensische welzijnszorg wordt daarop uitgenodigd om, ongeacht zijn maatschappelijke positie of professionele status, vrijmoedig en ongedwongen deel te nemen aan de geplande discussies over enkele belangrijke problemen die in het Voorontwerp van Strafwetboek worden aangeraakt. Op die dag worden ambtsgewaden, uniformen, witte jassen, ronkende titels en graden van verdienste terzijde gelaten om een avontuur mogelijk te maken waarin ieder, met zijn kennis en ervaring, en op basis van gelijkheid met ieder ander, het zijne kan bijdragen tot de strafrechts-

---

2. *Panopticon*, Jg. 1, nr. 1, 3.

hervorming, hetzij door te spreken, hetzij door te luisteren. Hopelijk wordt dit de dag waarop velen hun vraag, wat zij van strafrechtshervorming kunnen verwachten, inruilen voor de vraag, wat zij tot de strafrechtshervorming kunnen bijdragen. *Panopticon* wil hen daartoe alvast de gelegenheid geven.

Lieven Dupont